

'Ge zegt moar Fraanske !'. Herinneringen aan de Tongerse tijd

A. Riewé

Ten noorden van de vlaams-limburgse stad Tongeren is het landschap heuvelachtig. Op en tussen de heuvels verspreid liggen dorpjes waarvan de bewoners in het algemeen vriendelijk zijn en een vlaams-limburs accent spreken, dat, op ons 'ollanders, gemoedelijk overkomt.

Binnenin diezelfde heuvels vind je ook interessante zaken, namelijk allerlei verschillende Oligocene afzettingen, met fauna's die al diep in de vorige eeuw belangstelling trokken. Beroemd in dit opzicht zijn natuurlijk de Maastrichtse apotheker J. Bosquet, en de Brusselaar P.H. Nyst, die beide werken schreven over die fauna's die nog vandaag de dag worden geraadpleegd.

Welk werkgroep lid kent niet de namen Oude Biesen, Kleine Spouwen, Henis en Berg ? Veel van de op die plaatsen voorkomende fauna's zijn ongelooflijk rijk aan individuen, werkelijk tienduizenden schelpjes, in een prima conserveringstoestand, en met méér soorten erin dan de literatuur ons wil doen geloven.

Ik herinner mij nog de eerste maal, ergens in het begin van de zestiger jaren, dat ik in Kleine Spouwen zo'n fauna heb bemonsterd. In de Dorpsstraat was een diep in de heuvel ingesneden talud, waarin zo'n schelpenrijk niveau was ontsloten. Samen met een geestverwant werd daar, vroeg op een zondagochtend, een aanval op gedaan. Als je zulk materiaal voor het eerst ziet, weet je niet wát je het eerst moet pakken, en er werd dan ook naarstig gegraven en gegrabbeld. De bewoners van een naastgelegen huis kwamen eens zien wat toch hun zondagsrust verstoorde, en ze vertelden dat diezelfde schelpplaag in hun kelder te zien was. Ze demonstreerden dat vervolgens door met een grote schop vol witte schelpjes de voordeur uit te komen. Daarna brachten ze ons natuurlijk koffie.

Er zijn maar weinig plaatsen, daar bij Kleine Spouwen, waar de fauna echt marien is. Dat is echter wél het geval met de Zanden van Berg. Dit is een ondiep mariene afzetting, plaatselijk heel schelprijk, die genoemd is naar het gehucht Berg, in het dorp Kleine Spouwen. Berg is inderdaad een berg: vanaf de straatweg naar Bilzen moet je over de tamelijk steile Keistraat naar boven om er te komen.

Bij een eerste bezoek kon al snel vastgesteld waar verzameld moest worden, want bij een soort kabellegging waren ze naar boven gekomen: talloze grote exemplaren van *Glycymeris*, en heel af en toe zat er ook wel wat anders tussen. Na wat handboorwerk in de berm van de Keistraat en een beetje spitten werd vastgesteld, dat de schelpplaag zo'n dertig centimeter dik was. Maar er was wat weinig plaats om te graven. En om een redelijk beeld te krijgen van de fauna zou er toch heel wat materiaal moeten worden uitgegraven....

De man die op de helling boven de vindplaats woonde was uitermate vriendelijk en geïnteresseerd, en bleek wethouder van (wat toen nog was) de gemeente Kleine Spouwen te zijn. Hij voerde, behalve natuurlijk koffie, ook een tuinslang aan, zodat we het zand konden uitwassen, hoewel er maar heel weinig druk op de waterleiding stond, zo boven op de berg.

Om kort te gaan: de fauna was toch wel zo interessant, en de medewerking zo gul, dat besloten werd tot een wat grotere actie. De gemeente Kleine Spouwen, na overleg tussen de wethouder en de burgemeester, stuurde een bulldozer, die korte metten maakte met een flink deel van het talud en over een aanzienlijk oppervlak de schelpplaag vrijlegde

door de erboven liggende Nuculaklei weg te graven. Omdat ook de wethouder en de burgemeester wel inzagen, dat er met die tuinslang niet veel uit te richten viel, liet men de 'pompiers' aanrukken, die enkele honderden meters brandslang uitrolden, en onderaan de berg vervolgens de brandkraan openden. En ja hoor: anderhalf uur later was het eerste water boven gearriveerd ! Je moest op dat punt geen brand krijgen.

Een week lang hebben we vervolgens, met twee man, dagelijks tien uur lang Zand van Berg uitgespoeld op een ter plaatse vervaardigde houten zeef tafel. Het meeste werk was om de talrijke *Glycymeris*-exemplaren uit het zeefsel te verwijderen. Die werkelijk tienduizenden schelpen vormden op het laatst een geweldige hoop. Nog jaren later zag je in die buurt talrijke tuintjes met keurige, door *Glycymeris* afgezette perkjes.

De verzamelactie had veel bekijks. Een oudere man heeft meer dan een uur zwijgend naast me staan toezien, hoe ik met de brandslang de schelpen uit het zand spoelde. Uiteindelijk formuleerde hij zijn brandende vraag als volgt: 'Hedde-gij geen jicht ?'.

Regelmatig kwam de burgervader, de heer F. van Grondveld, langs om de vorderingen in ogenschouw te nemen. Hij was een gemoedelijke man, die ons ook later alle mogelijke medewerking gaf. Hij vond het prachtig dat zijn mini-gemeente op deze wijze in de belangstelling stond van 'buitenlanders'. Toen er even sprake van was, wie toch wel de rekening van de brandweer zou betalen voor de vele kubieke meters water, was een kort overleg met de wethouder al voldoende: 'awel, joa, 't-is de gemeente toch, 't-is toch cultuur, zeker ?'.

Tegen ons zei hij: 'Ge zegt moar Fraanske, da's gemakkelijker'. En toen hij tijdens onze werkzaamheden in zijn niet geringe villa een tweetal Belgische 'excellenties', waaronder de Minister van Nederlandse Cultuur ontving, werden wij, uiteraard, ook op de receptie uitgenodigd. De excellenties kregen beide een mooie collectie schelpen uit de Zanden van Berg mee. En het was voor het eerst in m'n leven dat ik kaviaar proefde

Later hebben we nog diverse keren met de Werkgroep een bezoek aan dezelfde plaats gebracht. Eénmaal had de burgemeester ons toevallig in de gaten en hij kwam uiteraard uitvoerig kijken. 'Mè hoeveule zijt gij gekomen ? Komt, U gaat naar Anneke, in 't staminee op den berg, en ge haalt drie, nee, vier, allez, ge haalt n'en hele kast pintjes. En ge zegt moar, 't-is van Fraanske'. Zo gaat dat, in Limburg.

Ook door zijn tussenkomst heeft later de Werkgroep een heel aantal jaren, toen er nog werkkampen werden gehouden, kunnen kamperen op het grasveld voor de lagere school in Kleine Spouwen. In de klaslokalen, waar we om te beginnen de 25-wattlamp vervangen door een 100 watt, konden we 's-avonds in alle rust onze fossielen uitprepareren, en ik herinner we nog heel goed hoe stil het er dan was: alleen het zachte gekras van wat prepareernaalden, met de constante geur van placeton, en af en toe een zucht van voldoening als iemand een stuk succesvol klaar had gekregen. Wellicht stamt uit die tijd de uitdrukking 'het prepareren van fossielen dient te worden gestopt bij de vóórlaatste handeling'. Want het ging natuurlijk niet altijd goed...

Tijdens zulke kampen werd er nog gezamenlijk gefourageerd. De kruidenier had zijn nering tegenover de school, wat natuurlijk gemakkelijk was. Toen iemand er eens witte bonen kocht voor de avondmaaltijd vroeg hij: Goade-gij dat werkelijk eten ? Wij voeren dat de verkes !' Bij de slager haalden we broodbeleg, Het leukste was om rookvlees te kopen, want dan vroeg de slagervrouw steevast 'van 't peerdje, of van den os?'. Het café was ook heel dichtbij. En vele malen bezochten wij het, want het vlaamse bier smaakt uitstekend, zeker na meestal vrij zwaar veldwerk. In het weitje voor de kroeg stond altijd een meststier die opgefokt werd voor de jaarlijkse slacht, en die automatisch Marieke heette. En sommige deelnemers zullen nóóit het liedje 'meisjes met lange hááären' vergeten.

Toen we de meeste fossielvindplaatsen wel zo'n beetje kenden hebben we een boorprogramma ontwikkeld, om wat meer inzicht te krijgen in de geologie. Het handboren is daar van een gewoon handwerk tot een echte kunst verheven ! Het mooiste voorval om dat aan te tonen is een handboring, ergens tussen het dorp Kleine Spouwen en het kasteel Oude Biesen, die tijdens gietende regen werd gemaakt door een aantal druipnatte, wonderlijk geklede, en met klei overdekte fanatici, met het doel de dikte van de Henisklei, ter plaatse vast te stellen. Een tweetal boerkes kwam langs op de fiets en bleef staan toezien, toen de boor werd opgehaald. Hun koppen knikten steil achterover bij het volgen van de boorkruk. Begrijpelijk, want er kwam niet minder dan dertien meter boorstang achteraan, die de boorploeg slechts met grote moeite in bedwang wist te houden. Later ontwikkelden we methoden om die lange stang beter te kunnen beheersen. We vonden een 'hangijzer' uit, maar nog later bleek het al voldoende te zijn om de draaikruk van de stang los te schroeven.

En hoe zou het 'Fraanske' zijn vergaan ? Bij de eerste sanering van Belgische gemeenten werd 'die van Rijk'oven' burgemeester van de drie samengevoegde gemeenten Kleine Spouwen, Grote Spouwen en Rijkhoven. Maar bij de eerstvolgende verkiezing was Franske het weer. Bij de volgende sanering werden al die dorpjes bij Bilzen gevoegd, maar Franske heeft dat niet gered. Zou hij nu in de landelijke politiek van België zijn geliefde C.V.P. vertegenwoordigen ? Ik mag het voor hem hopen